

ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน
เรื่องจันทะมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสาน
AN ANALYTICAL STUDY OF THE BUDDHA'S TEACHINGS IN CHANTAMUD ISAN
LITERATURE INFLUENCING THAI – ISAN SOCIETY

พระสายแวว วุฑฒิมโหม (ชาวศรี)
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เป็นเรื่องศึกษาวิเคราะห์คุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะมุด ที่มีต่อสังคมไทยอีสานนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะมุด ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะมุด ๓) เพื่อศึกษาคุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสาน เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร(Documentary Research) และการสัมภาษณ์ภาคสนาม (interview) ผลจากการศึกษาพบว่า

วรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะมุดนั้นพบว่าเป็นวรรณกรรมร่วมสมัยของวรรณกรรมไทยลาว มีแพร่หลายทั้งในภาคเหนือและภาคอีสาน มีลักษณะคำประพันธ์เป็นวรรณกรรมประเภทโคลงสาร โดยมีจุดมุ่งหมายในการแต่งเพื่อความบันเทิงและเพื่อมุ่งสอนหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต

จากการศึกษาหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะมุด พบว่ามีหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรม ดังนี้ ๑) หลักพุทธธรรมว่าโทษของตัณหา ๒) หลักพุทธธรรมว่าด้วยความพลัดพราก ๓) หลักพุทธธรรมว่าด้วยผู้ประพฤติธรรม ๔) หลักพุทธธรรมว่าด้วยโลกธรรม ๕) หลักพุทธธรรมว่าด้วยกตัญญูกตเวที ๖) หลักพุทธธรรมว่าด้วยความอดทน

เมื่อวิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสานพบว่าสามารถจำแนกออกได้เป็น ๕ ด้าน คือ ๑) คุณค่าด้านการดำเนินชีวิต ๒) คุณค่าด้านสังคม ๓) คุณค่าด้านการเมืองการปกครอง ๔) คุณค่าด้านคติความเชื่อ ๕) คุณค่าด้านวรรณกรรม แสดงออกได้ถึงภูมิธรรม ภูมิปัญญา ภูมิความรู้ในเชิงภาษาและการแต่งวรรณกรรมที่ล้ำลึกได้เป็นอย่างดี ซึ่งมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอีสาน ตำบลกระโสม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี ใน ๔ ด้าน คือ ๑) คุณค่าด้านการดำเนินชีวิต ๒) คุณค่าด้านสังคม ๓) คุณค่าด้านการเมืองการปกครอง ๔) คุณค่าด้านคติความเชื่อ

คำสำคัญ : หลักพุทธธรรม; วรรณกรรม; วรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะมุด ; คุณค่า

ABSTRAC

The thesis entitled “An Analytical Study of the Buddha’s Teachings in Chantamud Isan literature Influencing Thai-Isan Society” predominantly employed three objectives viz. 1) To study Chantamud Isan literature, 2) To study the Buddha’s teachings stated in Chantamud Isan literature and 3) To study the values of the Buddha’s teaching described in Chantamud Isan literature that influencing Thai-Isan society. The documentary research and field-interview have been spelt out in the present research.

Findings of the study

Chantamud Isan literature was one of the contemporary Thai-Isan literature and ubiquitously popular in the Northern and North-eastern of Thailand. This literature was written in the form of verse aiming for the delectation and the propagation of the Buddha’s teachings to the way of life.

It has been found that the Buddha’s teachings described in Chantamud Isan literature was the following principles, namely, 1) The demerit of craving 2) The stray 3) the meditator 4) The worldly conditions 5) The grateful and 6) The patience.

However, the analysis of the values of Buddha’s teachings in Chantamud Isan literature influencing Thai-Isan society has been found in five aspects viz. 1) the way of life 2) The society 3) The politics and administration 4) The belief and 5) The value of literature represented the Dhamma, the wisdom and an expert in language including the writing of literature creatively. Further, the literature under consideration has influenced towards Thai-Isan society in four aspects, namely, 1) The value of ways of life 2) The value of society 3) The value of politics and administration and 4) The value of belief

Keywords : Buddhadhamma; Literature ; Chantamud Isan literature Influencing Thai-Isan ; value

๑.บทนำ

วรรณกรรมอีสาน หรือวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน นั้นถือวรรณกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่หน้าสนใจกล่าวคือเป็นวรรณกรรมของชาวบ้านอย่างแท้จริง ที่เป็นทั้งเจ้าของสิทธิ ผู้ใช้ ผู้ศึกษา ผู้อ่าน และผู้สร้าง โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการเก็บรักษาเผยแพร่ และเก็บรักษา^๑ นับว่าเป็นผลผลิตทางปัญญาของนักปราชญ์ ผู้มีความรู้ในท้องถิ่น ที่ได้สร้างสรรค์งานขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมทั้ง

^๑ ธีรวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมอีสาน, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๓๖.

ด้านความบันเทิงใจและด้านความรู้ทางพระพุทธศาสนา^๒ โดยวรรณกรรมอีสานส่วนมากประพันธ์เป็น
โคลงสาร หรือที่เรียกตามภาษาถิ่นว่า กลอนลำ เป็นส่วนใหญ่ เพราะเหมาะกับการอ่านทำนองลำของ
ท้องถิ่นอีสาน มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร^๓ ด้วยภาษาถิ่นอีสานทั้งอักษรตัวธรรมและอักษรไทยน้อย^๔

วรรณกรรมอีสานที่มีอยู่หลายเรื่องนั้นวรรณกรรมชื่อว่า “จันทะหมุด” เป็นเรื่องหนึ่งที่มีความ
น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุผลเพราะเป็นวรรณกรรมประเภทนิทานที่ให้ความบันเทิงใจสนุกสนาน
กับการผจญภัยของตัวละครเอกซึ่งชื่อว่า จันทะหมุด ที่ได้ลงไปในโพรงขนาดใหญ่ จนไปโผล่ยังเมืองลังกา
เพื่อเสาะหาที่มาของกลิ่นหอมตามคำบัญชาของพระราชาเมืองยมราช โดยในการลงไปในครั้งนั้นได้หล่อตัว
ใหม่จนมีรูปร่างดังพระอินทร์ และได้พบกับนางเอกของเรื่อง ชื่อว่า นางเกษกรสร สารสำคัญของ
วรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะหมุดนั้นได้สะท้อนภาพของความเชื่อ ประเพณีและค่านิยมต่างๆ ของคนใน
สมัยก่อน ทั้งทางด้านโหราศาสตร์ เวทมนต์คาถา เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ความเชื่อเกี่ยวกับบาปบุญคุณโทษ
และเรื่องของวิเศษ จาริตประเพณีและค่านิยมต่างๆ รวมถึงด้านการเมืองการปกครองของผู้ปกครอง
ปรากฏในเนื้อหา รวมทั้งหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาในหลาย ๆ เรื่องเข้าแทรกปะปนปรากฏอยู่
วรรณกรรมเรื่องนี้ได้อย่างลุ่มลึก ด้วยการนำมาเรียงร้อยอย่างมีวรรณศิลป์ชวนให้พิจารณาถึงสิ่งที่
ผู้ประพันธ์มุ่งสอนเป็นคติเตือนใจให้เห็นถึงหลักธรรมในข้อนั้น ๆ ดังเช่นในเรื่องของโลกธรรม ๘ ที่ปรากฏ
กล่าวสอนไว้อย่างน่าฟังว่า

เห็นว่า	มีสุขแล้ว	อย่าทงแถมต็ม	หลายนอ
เห็นว่า	ทุกข์ขมอดไฮ้	อย่าได้ข่มเหง	เพิ่นนอ
ลางเทื่อ	มีสุขแล้ว	ลงพลอยภาคต่ำ	ก็มี
ลางเทื่อ	ทุกข์ขมอดไฮ้	มันได้มั่งมี	เจ้าเอย
ลางเทื่อ	สูงผ่านฟ้า	ลงพลอยเป็นต่ำ	ก็มี
ลางเทื่อ	ต่ำอ้อป้อ	มันป็นต่ำสูง	เจ้าเฮย ^๕

จากเนื้อความเป็นการสอนไม่ให้ผู้สูงศักดิ์หลงระเหิงไปกับความสุข และสอนไม่ให้ผู้ต่ำต้อยย่อ
ย่อท้อต่อโชควาสนา เมื่อสูงก็ตกต่ำได้ เมื่อตกต่ำก็สูงได้เช่นกัน ซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมดาของโลกนั่นเอง

ด้วยเหตุที่กล่าวมาแล้วทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาของวรรณกรรม
อีสาน เรื่อง จันทะหมุด ว่ามีพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาใดบ้างอยู่ในวรรณกรรมเรื่องนี้ เพื่อชี้ให้เห็นถึง
คุณค่าและอิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันว่ามี
คุณค่าในด้านใดบ้าง เป็นคำตอบนำไปสู่การประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาตนเอง และสังคมให้มีความสุขสงบ
ร่มเย็นเป็นสังคมที่ดีงามต่อไป

^๒ วัช พุณณทก, วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^๓ วัช พุณณทก, วรรณกรรมอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗), หน้า ๘๒.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙.

^๕ จันทะหมุดฉบับวัดชมพู ฉบับบ้านหนองหินใหญ่ ตำบลหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด, ไบลาที่ ๑๐๖ หน้า ๑ - ๒.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมาของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด
- ๒.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด
- ๒.๓ เพื่อศึกษาคุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสาน

๓. ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๓.๑ ต้องการทราบประวัติและความเป็นมาของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดและความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร
- ๓.๒ ต้องการทราบหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดว่าเป็นอย่างไร
- ๓.๓ ต้องการทราบคุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสานว่าเป็นอย่างไร

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าทางด้านเอกสาร (Documentary research) และศึกษาวิจัยทางภาคสนามด้วย (Field Research) เพื่อให้งานวิจัยนี้ได้สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

๔.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) อันได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฝ่ายเถรวาท ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๓๙

๔.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ตำราวิชาการ สารานุกรม วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ ท่านผู้รู้ และรวมทั้งผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และจำเป็นต่อการวิจัย

๔.๓ การศึกษาวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการศึกษาจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ จำนวน ๔ รูป กลุ่มประชาชนชาวบ้านจำนวน ๓ คน กลุ่มนักวิชาการ จำนวน ๔ รูป/คน โดยมีพระภิกษุ ๒ รูป ข้าราชการ ๒ คน กลุ่มคณะญาติโยมปฏิบัติธรรมถือศีล ๘ จำนวน ๑๓ คน

๔.๔ ศึกษาค้นคว้า การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัยพร้อมทั้งข้อเสนอแนะนำเสนอฟผลการวิจัยโดยพรรณนาต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและต่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นผลงานการวิจัยต่อไป

๕. ผลการศึกษา

วรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดนั้นเป็นวรรณกรรมร่วมสมัยของวรรณกรรมไทยลาวที่มีอายุมากกว่า ๑๕๐ ปี จากหลักฐานจากการค้นพบใบลานที่จารด้วยอักษรไทยน้อยที่วัดชมพู บ้านหนองหินใหญ่ ตำบลหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นหลักฐานสำคัญ และถือว่าเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุด นอกจากนี้ยังมีฉบับอื่นๆ อีก เช่น ฉบับวัดชัยมงคล บ้านนาสีนวล ตำบลนาสีนวล

อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดสกลนคร ฉบับหอพุทธศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ฉบับวัดธัญญุตมาราม อำเภอภูพาน จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น ซึ่งวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดนี้มีการคัดลอกหลายสำนวน และแพร่หลายไปในจังหวัดต่างๆ ทั้งภาคเหนือและภาคอีสานรวมทั้งวรรณกรรมท้องถิ่นในลาวอีกด้วย ซึ่งในภาคอีสานยังมีชื่อเรื่องที่แตกต่างกันออกไปบ้าง เช่นจันทร สมุทร ท้าวกำพร้าว, กำพร้าวไก่อแก้ว หรือไก่อแก้วหอมฮู และหอมฮู ในทางภาคเหนือเรียกว่าจันทพองสมุทร ส่วนชื่อผู้ประพันธ์ไม่ปรากฏแน่ชัดเพราะเนื่องจากค่านิยมและคติความเชื่อในสมัยที่ไม่นิยมการระบุผู้แต่ง จึงพบเพียงแค่ชื่อผู้คัดลอกและเวลาวันเดือนปีที่คัดลอกดังใน ฉบับวัดชมพู ที่มีความเก่าแก่ที่สุดพบเพียงตอนท้ายใบลานว่า

“ลิตจนแล้ว ยามแกล่ไถล้า พร่ำว่าไฉวัน ๒ เดือน ๑๑ ออกใหม่ ๒ คำ โสมเดดโสม
เป็นผู้ลิตจนานิทานหนังสือท้าวจันทะหมุดไว้กล่โลกทั้งหลาย ขอให้ได้อาสงค์เหมือน
ดังเรื่องจันทะหมุดนี้ก็ข้าเทิน นิพนพานปัจโจโย โหตุ สุขัง พะลัง สังเกตได้ ๑๒๒๐ ตัว
ปิวอก เอกศก”

จากการถอดความพอสรุปได้ว่าคนที่คัดลอกก็คือ พระโสม มีตำแหน่งหรือยศที่เกิดจากการแต่งตั้งคือ สมเด็จ หรือสำเร็จ นั่นเอง ส่วนในเรื่องของลักษณะคำประพันธ์ในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดนี้ประกอบด้วย บทหนึ่งมี ๒ บาท บาทหนึ่งมี ๗ คำ (บางครั้งแบ่งเป็น ๒ วรรค วรรคหน้า ๓ คำ วรรคหลัง ๔ คำ) ทั้งนี้อาจจะมีคำเสริมและคำสร้อยเพิ่มได้อีก ๒-๔ คำ ในวรรคหน้าและวรรคหลัง ซึ่งคำเสริมนั้นเป็นสิ่งที่นิยมเสริมเข้าข้างหน้าวรรคเพื่อให้ความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น โอนอบัดนี้ เมื่อนั้น เทื่อนี้ ปานนี้ บางพ่อง เป็นต้น ดังตัวอย่างที่ปรากฏในวรรณกรรม เช่น

บัดนี้	ราชาเจ้า	จอมห้วยมราช	
	กายพูน		
การเจ้า	มีหมื่นชั้น	เถิงฮ้อนฮอดเฮา	
	ย่าเฮย		
ข่อยจัก	คะละนาคุณ	คราวหลังหลายชาติ	ย่าเฮย
เพิ่นจัก	จำเข้าถ้ำ	ฮู้แท้กับขึ้น	
	ย่าเฮย		
ข่อยจัก	ไปการเจ้า	ตามบุญชูข่อย	
	นายเฮย		
ขอให้	บุญยากุ่ม	หลานแก้วเพื่อเดียว	นี้ท่อน ^๖
เขาก็	มามอบให้	นายเจ้าอยู่กิน	
लगคน	ได้ข้าวสาร	ชาวขอมอ่อน ๆ	
	ก็มี		

^๖จันทะหมุด ฉบับวัดชมพู บ้านหนองหินใหญ่ ตำบลหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด, ลานที่ ๑๓ หน้า ๑ - ๒

๒.สัมผัสสระ คือ คำหรือพยางค์ที่สัมผัสสระเดียวกันเรียงกันอยู่ตั้งแต่ ๒ พยางค์ หรือ ๒ คำขึ้นไป ในวรรคเดียวกัน ดังตัวอย่างที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ในตอนหนึ่งว่า

แต่นั้น	ปักป้อมอิน	คำ <u>สาวกล่าว</u>
	มันบ่ข้า	พา <u>ท้าวต้าวคีน</u> ^{๑๒}
	ฝูงหมุ่นกฮอกเต้น	มุ่มเป่าเทียนกิน
	เขาก้แจแจฮ้อง	ฟัง <u>คนานกป่า</u> ฟันเยอ ^{๑๓}

ส่วนในเรื่องจุดมุ่งหมายของการประพันธ์วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดนี้มีไว้เพื่อความบันเทิงส่วนหนึ่งและเป็นไปเพื่อมุ่งสอนคติธรรมการดำเนินชีวิตในต่างๆ^{๑๔} ดังนั้นหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะหมุด นี้จึงปรากฏการสอนทั้งเรื่องความอดทนต่อ ความยากลำบาก ความกตัญญูทวดเวทื่อผู้มีอุปการะ ความอ่อนน้อมถ่อมตน การไม่ดูหมิ่นบุคคลที่ด้อยกว่าหรืออ่อนแอกว่าตน ปรากฏอยู่ สามารถวิเคราะห์คุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสาน ออกได้ ๕ ด้านคือ

๑) **คุณค่าด้านการดำเนินชีวิต** เนื้อหากล่าวถึงวิถีการดำเนินชีวิตในอาชีพต่างๆ เช่นการหาของป่า อาชีพช่างทอง การเลี้ยงสัตว์ ค้าขาย พร้อมทั้งการกล่าวถึงหน้าที่ของบุรุษและสตรีในสมัยจะต้องดำเนินชีวิตประพฤติปฏิบัติตามหลักจารีตประเพณีหรือในภาษาอีสานเรียกว่า ฮีตครอง อยู่ในกฎหรือข้อบัญญัติอันดีงามตามหลักพุทธศาสนา ดังตัวอย่างการดำเนินอาชีพค้าขายของตัวละครในวรรณกรรมตอนหนึ่งว่า

เมื่อนั้นชาวพ่อค้า	ด้านตอบคำดี
บอฐัวไปเมืองใด	จอตสะเภาทันนี่
ให้เจ้าไปถามแท้	นายสะเภาผู้ใหญ่ ภายพุ่น
ดูข้อยชาวลูกค้า	มาแท้บ่าวสะเภา เจ้าเฮย
แต่นั้นโฉมเฉลาท้าว	เลยไปถามถี
แม่แจ่มเจ้า	นายใหญ่ในสะเภา ^{๑๕}

๒) **คุณค่าด้านสังคม** เนื้อหากล่าวถึงหลักพุทธธรรมทั้งเรื่องของความกตัญญู ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ซึ่งถือเป็นหลักคุณธรรมสำคัญในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอีสานที่ทำให้เกิดความสุขความเจริญทั้งต่อตนเอง และสังคมเป็นสำคัญ ดังเนื้อหาของวรรณกรรมที่ถึงความกตัญญูของจันทะหมุด ว่า

เมื่อนั้น	ท้าวก็อานายเฒ่า	มาทรงเสวยราชย์นำนั้น
-----------	-----------------	----------------------

^{๑๒} ใบลานที่ ๒๙ หน้า ๑

^{๑๓} ใบลานที่ ๓๙ หน้า ๑.

^{๑๔} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), **ธรรมปริทรรศน์** (กรุงเทพฯ มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๔) หน้า ๓.

^{๑๕} ใบลานที่ ๙๓ หน้า ๒.

	กับทั้งพ่อช่างเต่า	มาพร้อมแต่งต่าง	
	เต่าผู้บุญมีสัน	คุณมีหลอมหล่อ	
วันนั้น	เต่าก็สุขยิ่งล้น	เสมอทั่วทั้งกัน	เจ้าเฮย
	นายก็สุขยิ่งล้น	คุณนายแหนบอก	
วันนั้น	ทั่วก็ตกแต่งให้	สาวใช้พราหมณ์ ^{๑๖}	

๓) **คุณค่าด้านการเมืองการปกครอง** ในวรรณกรรมกล่าวถึงภาพรวมของการเมืองการปกครองในรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราช โดยผู้ปกครองจะต้องประกอบด้วยบารมี และคุณธรรมความดีเป็นสำคัญในการปกครองไพร่ฟ้าประชาชนให้มีความสุข

๔) **คุณค่าด้านคติความเชื่อ** ในวรรณกรรมมีทั้งความเชื่อในระดับชาวบ้านและความเชื่อในระดับศาสนาคุณค่าสำคัญของคติความเชื่ออยู่ที่การมุ่งบอกในสิ่งที่เป็นนามธรรมว่ามีอยู่จริงทั้งเรื่องเวทมนต์คาถาและของวิเศษ โหราศาสตร์ เทวดา บาปบุญ ทำให้มนุษย์เกรงกลัวต่อการกระทำที่ไม่ดี และละอายต่อสิ่งที่กระทำ ยกตัวอย่างในวรรณกรรมตอนหนึ่งที่ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องเทวดา ว่า

บัดนี้	จกกล่าวถึงอายกำพรา	ขึ้นสู่ยานคำ	พูนเยอ
	บาก็ลงไปถึง	ทิปคนกายพัน	
	ทั่วก็ผูกอยู่แก้ว	ตาดีเมียนแจบ	
	ทั่วก็บนบอบไหว	ประมมไท่เทพยดา	
	บาก็โน้มเทพพะ	ทั้งแปดทิศา	
	เทพาหลาย	เถื่อนแถวดอยกว้าง	
	ธรรณีเจ้า	ตนล้ำโลกสื่อ	
	พินแหล่งหล้า	เขาเจ็อมเซตขง ^{๑๗}	

๕) **คุณค่าด้านวรรณกรรม** ด้วยเหตุสำคัญแห่งวรรณกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ของความเป็นชาติด้วยการบันทึกผ่านอักษรเรื่องราวต่างๆ อันเป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็นอารยะของชนในชาติ ว่าเป็นชาติอารยะไม่ใช่ชาติใหม่ ทั้งยังเป็นสื่อที่สร้างความบันเทิงขับกล่อมจินตนาการ แทรกข้อคิดหลักคำสอน คติความเชื่อในอดีตแสดงปรากฏอยู่ในเนื้อหา จึงมีคุณค่าแสดงออกได้ถึงภูมิปัญญาของผู้คนในสมัยนั้นว่ามีความสามารถทางการแต่งวรรณกรรมมีความล้าลึกทางปัญญาเพียงใด

ด้วยคุณค่าที่กล่าวมานี้จึงนำสู่ผลที่มีต่อสังคมอีสานปรากฏทั้งในด้านการดำเนินชีวิต ด้านทางการเมืองการปกครอง และด้านคติความเชื่อ ต่อชาวไทยอีสานมาจนถึงปัจจุบันดังเห็นปรากฏได้ในวิถีแห่งการดำรงอยู่ทั่วไป

๖. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ที่มีต่อสังคมไทยอีสาน ทำให้ผู้วิจัยพบว่ายังมีวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ที่น่าศึกษาอยู่อีกเป็นจำนวนมากที่น่าจะนำมาศึกษาวิเคราะห์ศึกษา หรือนำมาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมในภาคอื่นๆ ก็ได้ถึงความ

^{๑๖}จันทะหมุด ฉบับวัดชมพู บ้านหนองหินใหญ่ ตำบลหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด, ใบลานที่ ๕๖ หน้า ๒.

^{๑๗}เรื่องเดียวกัน, ใบลานที่ ๑๕ หน้า ๑.

เหมือนหรือแตกต่าง รวมทั้งชี้ให้เห็นถึงคุณค่าที่ซ่อนอยู่ในวรรณกรรมอีสานเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้และหาคำตอบในบางสิ่งบางอย่าง นอกจากนี้ผู้วิจัยขอเสนอแนะหัวข้อวิจัยศึกษาในประเด็นเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

๑) ควรศึกษาเรื่องบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อวรรณกรรมในภาคอีสาน ว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทต่อเรื่องใดบ้างในวรรณกรรมอีสาน รวมทั้งชี้ให้เห็นว่าการที่พระพุทธศาสนามีบทบาทในวรรณกรรมอีสานนั้นก่อให้เกิดคุณค่าในเรื่องใด

๒) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอีสานกับวรรณกรรมในอาเซียนทั้งใน พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย ว่ามีเรื่องใดบ้างที่เหมือนกัน และมีลักษณะที่มันแตกต่างกันอย่างไร รวมทั้ง สาระสำคัญของวรรณกรรมในเรื่องอื่นๆ ทั้งพระเอก นางเอก ตัวแสดงต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรม เพื่อจะได้นำผลการศึกษานี้ไปใช้เป็นฐานข้อมูลทางวรรณกรรมต่อไป

๓) ศึกษาคติความเชื่อทางปรัชญาในวรรณกรรมอีสาน อาทิเช่น แนวคิดมนุษยนิยม แนวคิดเทวนิยม อเทวนิยม หรือแนวคิดประโยชน์นิยม ในวรรณกรรมอีสาน เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

1.ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ : ภาษาไทย

จารุบุตร เรืองสุวรรณ.ของดีอีสาน .กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๐.

ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗.

_____. วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ.พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ).ธรรมปริทรรศน์.กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์,๒๕๔๔.

(๒) ใบลาน

จันทะหมุดฉบับวัดชมพู ฉบับบ้านหนองหินใหญ่ ตำบลหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด.